

WERINON

— U I T G A V E V A N D E —
HISTORISCHE KRING · NEDERHORST DEN BERG

MAART 2001 · NR 41

Historische Kring Nederhorst den Berg

Bestuur	Voorzitter	J.E. Jansen, Dammerweg 15E 1394 GM NdB, tel. 0294-254152
	Secretaris	A.M.E. Baar, Torenweg 9 1394 EA NdB, tel. 0294-251804
	Penningmeester	C. Schoordijk - Snoek, Vincent van Goghstraat 6 1394 BE NdB, tel. 0294-253119
	Leden	J.F.A. Baar, Kerkstraat 6 1394 CX NdB, tel. 0294-254309 K. Scherpenhuijsen, Overmeerseweg 76 1394 BE NdB, tel. 0294-251727 R.J. Verkaik, Pieter de Hooghlaan 24 1394 GK NdB, tel. 0294-254317
Redactie		G.J.M. Baar, Zoddeland 26 1394 KR NdB, tel. 0294-254368 T. Griffioen, Kuijerpap 6 1394 DA NdB, tel. 0294-254106 J.F.A. Baar, Kerkstraat 6 1394 CX NdB, tel. 0294-254309
Tekstverwerking		N.W.J. Breed, tel. 0294-251645
Omslag, ontwerp		P. Griffioen, tel. 0294-254603
Lidmaatschap		f 27,50 per jaar Bankrekeningnr. 32.82.24.138 RABOBANK Nederhorst den Berg
Informatie en documentatie		Maandagavond van 19.30 tot 21.30 uur. Bovenverdieping, Sporthal De Blijck. Blijklaan 3 NdB
E-mail		HistorischeKring.N.d.B@hetnet.nl
Internet		www.historischekring.nl

ISSN 1389-319X

Niets uit deze uitgave mag, op welke manier dan ook, verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van het bestuur.

Nederhorst den Berg

Historische Kring

maart 2001, nummer 41

jaargang 11

opgericht: januari 1988

Inhoud:

Pagina

2	-	Mededelingen en Berichten
5	-	Inleiding lezing 24 april 2001 – Ton Coops
6	-	Van de kaart – Ruud Verkaik
7	-	Met melk meer mans – Jan Baar
16	-	Zwanendrift op het Horstermeer – Els N.G.van Damme
19	-	Wonen in de Prutmolen (1) – Marieke Verheul
23	-	Verre Torens – Gerard Baar

Foto omslag: Reevaart en Overmeerseweg, 1905
Collectie: Ruud Verkaik

MEDEDELINGEN EN BERICHTEN

PROGRAMMA 2001

Dinsdag 24 april. Lezing over de Buitenplaatsen in 't Gooi in het algemeen met speciale aandacht voor de 's-Gravelandse buitenplaatsen door de heer Ir. A. Coops.

Mei. Excursie Kasteel Nederhorst. Vanwege het beperkte aantal plaatsen geldt als maatstaf: alleen voor de (betalende) leden die nog niet eerder zijn geweest én de volgorde van aanmelding. Meer (schriftelijke) informatie volgt medio april.

Juni. Zomerexcursie. Bezoek aan de buitenplaats Gooilust in 's-Graveland.

EXPOSITIE: 1902-2002 HONDERD JAAR IJSCLUB

'NEDERHORST DEN BERG' (maart 2002)

In januari 1902 werd in café Bornhijm (bij de brug) de IJsclub Nederhorst den Berg opgericht. Bij gelegenheid van dit jubileum zal de IJsclub een boek uitgeven, waarin de rijke historie van de vereniging uit de doeken gedaan zal worden. Ook zal getracht worden een expositie van beeldmateriaal in te richten door de IJsclub in samenwerking met de Historische Kring. Dit kan echter alleen gerealiseerd worden, als er veel foto's, dia's, affiches, oorkonden, verenigingsformulieren, filmpjes, correspondentie, etc. van ijsclub, ijs- en winteractiviteiten opgespoord worden.

Op dit moment hebben we weinig materiaal van voor 1970 en van de jaren daarna is ook van alles welkom.

Wij doen een beroep op u om te speuren in fotoalbums, plakboeken, schoendozen en andere bewaarplaatsen naar ijsclubzaken. Denk niet dat het wel "niets" zal zijn zo'n familiefoto op het ijs, of die 'oorkonde' of dat briefje van de ijsclub. Wilt u de foto of andere vondsten beschikbaar stellen voor de tentoonstelling of het jubileumboek, neemt u dan contact op met één van de onderstaande adressen:

Ruud Verkaik, P.de Hooghlaan 24, tel. 254317

Jan Baar, Kerkstraat 6, tel. 254309

Historische Kring 'Nederhorst den Berg' of

Bert Snel, Overmeerseweg 123, tel. 254013

Wil van Huisstede, M. Hobbemastraat 11, tel. 253682 of

IJclub 'Nederhorst den Berg'.
Wij zijn benieuwd!!!!

**Kopij voor het volgende nummer graag voor 22 april 2001
inleveren bij de redactie.**

STEDENSPEL 1980

De vertoning van de video van dit TV-spektakel uit 1980 op 6 januari in sporthal 'De Blijk' trok zo'n 35 belangstellenden. Ruim 2 uur lang trokken de spectaculaire prestaties van de strijdende ploegen over het scherm. Tenslotte moest Nederhorst den Berg genoeg nemen met de sportiviteitsprijs. De volledige bandopname is voor f. 50,- te bestellen bij Ruud Verkaik, tel. 0294-254317.

SCHENKINGEN

- ❖ Tekeningen (kopie) van het eerste gemaal van de Horstermeer aan de Machineweg – A.v.d.Kemp.
- ❖ "Thomasvaer en Pieternel". Nieuwjaarsdichtwerk 2001, Willie Das – Gemeente.
- ❖ De geschiedenis van het Bergs Gemengd Koor, v/h het N.H. Kerkkoor – P.M. Spee.
- ❖ Ministerie van Verkeer en Waterstaat: "NERA 50 jaar" – Gemeente.
- ❖ Rekeningen en documenten Fa. Schoordijk – W. Schoordijk.
- ❖ H. Tromp: "Een kasteel in het Groene Hart", Nederhorst den Berg.
In: De woonstede door de eeuwen heen, nr. 127/2000 – J.J. Jansen
- ❖ Bidprentjes – Timo Veenman.
- ❖ Foto "Rustoord" – Cl. Baar.
- ❖ "Noord-Holland en de monumenten", 1984 – C.v.d. Linden.
- ❖ Foto's, ansichtkaarten – Hr. Van Schie
- ❖ Joh.H.M. Klijnman: "Brandweer Bussum", 1899-1999 – Gemeente.
- ❖ Fr. Buunk – "Romantiek rond de familie Koekkoek", tentoonstellingscatalogus 1994.
- ❖ Foto's Nederhorst den Berg, dec/jan 2000/2001 – Jan Baar.

- ❖ J.A. Koelink: "Oorlog 10-14 mei 1940 te Kortenhoef" – G. Hendriks, Ankeveen.
- ❖ Gooi en Eemlander 16 februari 1980. Reportage Stedenspel in Nederhorst den Berg – B.v.Leeuwen-v. Huisstede.
- ❖ Twee foto's Middenweg 123/123A, oude en nieuwe situatie – P. Polman Tuin-Batelaan.

LITERATUUR

- ❖ Opgraving Fundamenten Porseleinfabriek M:OL – Hist.Kring Loosdrecht, nr. 130, dec.2000.
- ❖ De Vecht vertelt. Scheepswerf op de Vecht – Fr. Niepoth, Loenen.
- ❖ De Wijde Blik – Jan Immerzeel. In: Hist.Kring in de Gloriosa, nov. 2000.
- ❖ Wanneer, hoe, wie? Op zoek naar de geschiedenis van het eigen huis – Ida Kemperman-Wilke. In: TVE. Dec.2000.
- ❖ Lopen met van Lennep. De zomer van 1823. Dagboek van zijn voetreis door Nederhorst - Bezorgd door Geert Mak en Marita Mathijsen.

Op pag. 189 komt de volgende passage voor: "Tegenover hen zat, behalve de baddokter die een welopgevoede jongeman is, een zekere, dikke, dove, oude heer, die een rondom afgesneden jasje aanhad. Zijn naam was Kleeman, hij woont op Nederhorst den Berg, is heel rijk en een groot jager. Soms hield hij zich maar doof en gaf dan de zonderlingste antwoorden".

Meer over deze persoon kunt u lezen in het artikel van Els N.G. van Damme "De buitenplaats "Vecht en Bergzicht", alias "Klemansplaats" aan de Hinderdam (17^e eeuw – 1835) in het Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap Niftarlake van 1996, pag. 21-34.

CONTRIBUTIE 2001

Bij deze Werinonuitgave vindt u de acceptgirokaart voor de **contributie 2001**. De penningmeester ziet uw overmaking graag spoedig, liefst binnen 4 weken, tegemoet.

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking.

Inleiding voor de te houden lezing op 24 april 2001
**BUITENPLAATSEN IN HET GOOI EN IN
'S-GRAVELAND.**

Ton Coops

Evenals langs de Vecht zijn in de 17de eeuw ook in 's-Graveland veel buitenplaatsen gesticht. Amsterdamse beleggers zagen er mogelijkheden voor exploitatie van de hier liggende terreinen. De ontginning ging gepaard met de nodige problemen met de plaatselijke gebruikers van de gronden, dat waren o.a. turfstekers, stropers en kleine boeren.

Er ontstond in 's-Graveland een geheel nieuwe situatie, een soort 'klein Amsterdam', waar 's zomers belangrijke Amsterdamse families hun intrek namen. Er werd een arcadisch landschap ontwikkeld, waarin eerst de landbouw de belangrijkste rol speelde, maar al spoedig de vrije tijdsbesteding van betekenis werd. Het was gezellig met al die Amsterdamse families, die elkaar in het stille 's-Graveland natuurlijk vaak opzochten. Ze maakten plezier met elkaar, maar op zijn tijd was er ook onenigheid. Over dit soort zaken valt veel te vertellen, en ook over de buitenplaatsen zelf, zoals Schaep en Burgh, Trompenburg en Gooilust, enz.

In Hilversum kwamen de landgoederen en buitenplaatsen later op gang, vooral in de loop van de 19de eeuw. Hier waren het ook andere families, die de stichting van buitenplaatsen ter hand namen, en zeker geen Amsterdammers. Denk daarbij aan de Hoorneboeg, Zonnestraal, Anna's Hoeve en vele andere.

Sommige buitenplaatsen trokken veel belangstelling van geïnteresseerde bezoekers uit hogere standen en uit de wetenschappelijke wereld, overal vandaan. Het meest bekend is in dit verband de buitenplaats Gooilust rond de vorige eeuwwisseling. Koningen, prinsen, kenners van dieren en planten, en wie al niet bezochten de hier door Frans Ernst Blaauw bijeengebrachte collecties. Al die gasten werden met veel eerbetoen persoonlijk ontvangen.

De tijden zijn veranderd. Veel buitenplaatsen zijn nu in handen van natuurbeschermingsorganisaties of van de overheid. Over het aantal bezoekers heeft men niet te klagen. Een persoonlijke begroeting is er met zoveel belangstellende wandelaars echter niet meer bij.

VAN DE KAART (foto omslag)

Ruud Verkaik

Reevaart en Overmeerseweg

Een prachtige foto uit 1905 met zicht op het dorp: twee kerken, de brug over de 14 meter brede Reevaart, de kaai en de fraaie bommenrij op de Slotlaan.

Drie fietsers, twee dames en een heer, fietsen op de rustige, onverharde Overmeerseweg.

Vergelijking met andere foto's en uitvergroten van dit beeld doen vermoeden, dat de dames de dochters van Mr. Dr. A.F. van Lynden zijn.

Ten tijde van hun verblijf op het kasteel maakten ze regelmatig uitstapjes in de buurt. Ze deden daar dan verslag van en maakten foto's. Zo is er ook een foto van precies dezelfde locatie, maar dan genomen in de herfst. Deze foto werd verzonden naar hun broer in Utrecht.

Een andere mogelijkheid is, dat deze drie personen postkantoorhouder G. Roukens en zijn zusters Alie en An zijn. In ieder geval rijdt het gezelschap ter hoogte van waar nu de winkel van Ketelaar is. Het huis op de achtergrond is nu Overmeerseweg 22. Toentertijd werd het bewoond door timmerman en brandstofhandelaar Martinus Holdinga. Hij verkocht in 1916 het pand aan Petrus Johannes van Schaik.

De witte huisjes op de achtergrond waren eigendom van de N.V. Plaatselijk Grondbezit Maatschappij tot Exploitatie van Woon- en Winkelhuizen te 's Gravenhage, de heer C. Booy. Vandaar, dat het groepje huizen aan de polderkant dan ook de Booybuurt genoemd werd. In 1930 deden de huisjes een huur van 4 gld. 60 per week. Vele Bergers hebben er voor kortere of langere tijd onderdak gevonden. Rond 1960 is het buurtje gesloopt. Nu staat er het Politiebureau. Waarom er een paal rechts van de fietsers staat is niet duidelijk.

MET MELK MEER MANS

Melkboeren in Nederhorst den Berg (1945/1970)

Jan Baar

Rond 1950 waren er in Nederhorst den Berg 4 ondernemers, die in melk, boter, kaas en aanverwante artikelen handelden, de zogenaamde melkboeren: Jaap Wiegmans aan de Dammerweg, Gerrit v.d. Vliet aan de Overmeerseweg, Willem Hoetmer, aanvankelijk op het Ankeveensepad, maar vanaf 1952 in Overmeer aan de Vreelandseweg en F.Smit in de Horstermeer, in 1954 voortgezet door Folkert Stoker.

Voor de oorlog waren er meer kleine boeren/melkboeren met een buurtgerichte klantenkring, maar toen het eind jaren dertig verboden werd ongepasteuriseerde melk te verkopen, moest er gekozen worden: of boer of melkhandelaar. Melk en melkproducten werden betrokken van "Hofstede Rundervreugd", de melkfabriek van de gebroeders Venneman aan de Meerlaan; later leverde "Neerlandia" uit Weesp de producten bij de melkboer af. Natuurlijk werd er in het begin nog wel eens gepoogd boerenmelk van de eigen koe te verkopen, maar als er enige keren bij het naderen van een controleur noodgedwongen kostbare melk ijlings in sloot, vaart, Reevaart of Vecht gekieperd moest worden om een fikse boete te ontlopen, liet de kleine ondernemer dat verder wel uit zijn hoofd.

DE KLANTENKRING

Elke melkboer had zijn klanten door het hele dorp heen, alleen Smit beperkte zich voor het grootste deel tot de Horstermeer. De klantenkring werd veelal bepaald door buurtschap, familieband en vooral religie.

Bij de meeste klanten werd een paar keer in de week de melk aan de deur uitgeschonken en eventueel boter, kaas en eieren geleverd. Maar er waren ook klanten van om de week, het was soms een kwestie van gunnen, de klant gunde een andere melkboer ook de klandizie. Stoker in de Horstermeer maakte het mee, dat hij tegelijkertijd met melkboer van Rijn uit Ankeveen bij een klant kwam. Ze

mochten allebei een litertje melk in het emmertje schenken. Als Willem Hoetmer er lucht van kreeg, dat er ergens een nieuw gezin kwam te wonen, dan stuurde hij een van zijn kinderen er op uit met een bekertje slagroom, dat als attentie aan de potentiële klant werd gegeven, gepaard gaande met het vriendelijke verzoek of er op verdere klandizie gerekend mocht worden. Deze wijze van klantenwerving had vaak wel succes.

DE WIJK IN

Het venten, 6 dagen in de week, eiste veel van de melkboer en zijn gezin. Veel energie en tijd moest besteed worden aan het bedienen en te vriend houden van de klant.

Deze manier van werken was nogal oneconomisch.

Door lange werkdagen, door de medewerking van gezinsleden en door een goede service konden de melkboeren zich een redelijk bestaan verschaffen.

Aanvankelijk was het vervoermiddel voor de melkboer de transportfiets. Zo gauw het kon werd er een bakfiets aangeschaft, waarmee de wijk vlotter afgewerkt kon worden en daardoor ook mogelijkheden kwamen tot uitbreiding van de klantenkring. Nog later schaften de melkboeren een eenvoudig motorvoertuig aan, zoals een driewielauto. Daarna deed de bestelwagen en de echte ventwagen, de Carrier, zijn intrede. Er kon nu veel meer tegelijk meegenomen worden en er was ook ruimte om wat van de vele nieuwe producten, die op de markt verschenen, mee de wijk in te nemen en aan de vrouw te brengen. In 1975 verscheen de eerste rijdende winkel van Folkert Stoker in Nederhorst den Berg

POFFEN EN BETALEN

Als het goed was kon er een keer in de week afgerekend worden, soms ging dat per maand. Er werd ook veel opgeschreven, "gepofft", vooral in de winterperiode. In de eerste maanden daarna werd de schuld dan beetje bij beetje afgelost. Regelmatig kwam het voor dat er om het geld gevraagd moest worden. Het risico, dat een deel van het verschuldigde niet in de knip kwam, werd op de koop toe genomen. In het ergste geval vertrok de klant met de noorderzon en kon de

*Melkboer Willem Hoetmer
op de Vreelandseweg in
Overmeer. (1960)*

ploeterende ondernemer naar zijn centjes fluiten.

Statiegeld op de flessen werd niet geheven, lege flessen werden gewoon ingeruild of ingenomen door de melkboer, die de volle geleverd had. Natuurlijk kwam het voor, dat er lege flessen bij een collega-melkboer ingeleverd werden, om zo het statiegeld van 25 c. of 15 c. op te strijken. Soms kwamen flessen op plaatsen terecht, waar ze niet thuis hoorden. Zo gebeurde het wel, dat melkboer v.d. Vliet zijn in de polder gedumpte flessen met een hark uit het water moest vissen, om zodoende de schade nog enigszins beperkt te houden.

DE SANERING

Toen Stoker zijn klantenkring meer en meer buiten de Horstermeer ging zoeken, werd er zo en hier en daar wat van de klantenkring van de drie collega's afgeknabbeld. Dit leidde tot concurrentiegevoelens. Na enige tijd kwam het tot een overleg tussen de vier zuivelhandelaren onder leiding van de voorzitter van de Verenigde Hilversumse Melkhandelaren. Er werden afspraken gemaakt over wijkverdeling voor het uitventen van melk en levering van andere producten, zoals boter, kaas en eieren.

De sanering was een feit, de gemeente werd in melkwijken verdeeld: Hoetmer mocht Overmeer en een deel van de Overmeerseweg bedienen, Wiegmans de Dammerweg, Hinderdam en een stukje van het dorp, v.d. Vliet een deel van de Overmeerseweg en het grootste deel van het dorp, terwijl Stoker de Horstermeer bleef bedienen en een stukje van Overmeer erbij kreeg.

Boter, kaas, eieren en andere nevenproducten mochten nog wel bij de oude klanten in de andere wijken bezorgd worden. Zo had elke melkboer zijn "boterklantjes" buiten de eigen wijk.

WILLEM HOETMER

Willem Hoetmer, op dat moment molenaar op de Stichts-Ankeveensepoldermolen aan het Ankeveensepad, nam eind jaren '20 de veestapel en melkwijk van zijn buurvrouw over. Al gauw liet hij een nieuwe stal bouwen aan de andere kant van het pad tegenover de molen. In die stal werd ook een spoellokaal ingericht voor de zich uitbreidende melkhandel. Elke dag werd de melk van de eigen koeien per transportfiets door het hele dorp uitgevent. 's Middags werden de

boter, kaas en eieren bij de klanten bezorgd. Het merendeel van de klanten behoorde tot de Gereformeerde gemeente.

Toen er geen ongepasteuriseerde melk meer verkocht mocht worden, koos Hoetmer er voor als melkhandelaar verder te gaan. Land en vee werden verkocht. De zaken gingen goed, want in 1939 werd er naast de stal een nieuw huis gebouwd. (Nu Ankeveensepad 7, fam. D. Blok).

Volgens de overlevering was Hoetmer een echte melkventer, voor iedereen een praatje en nooit te beroerd een helpende hand uit te steken als dat nodig was. Toen Willem zich een Fordje aanschafte, deed hij een poging in het bezit te komen van een rijbewijs. Door allerlei oorzaken liep dat administratief mis, met het gevolg, dat hij altijd zonder rijbewijs door het dorp getuft heeft.

In 1952 waagde Hoetmer de stap tot uitbreiding. In Overmeer aan de Vreelandseweg werd een winkel/woonhuis gebouwd, (nu kapsalon 't Haarstation). De buurtschap breidde in die jaren flink uit. Ondertussen kon de melkboer wel steeds meer op hulp van zijn opgroeiende kinderen rekenen. Zij moesten allemaal op een of andere manier of voor een bepaalde tijd hun bijdrage aan winkel en wijk leveren. In de winkel werden ook niet-zuivelproducten verkocht, zoals fijne vleeswaren. Hoetmer moest daarvoor wel een cursus voor het Diploma Vakbekwaamheid Kleinhandel in Vleeswaren volgen. In 1953 legde hij het examen met goed gevolg af. Enige 's zomers lang werd er ook Ermijs verkocht, hetgeen de winkelbel soms wel erg vaak deed rinkelen.

In 1966 kreeg Willem op zestigjarige leeftijd van het Hoofdbedrijfschap voor de Detailhandel de toen benodigde verklaring, dat hij voldeed aan de eisen van vakbekwaamheid voor Kleinhandel in melk.

Vanwege gezondheidsredenen van Hoetmer moest eind 1967 besloten worden de zaak te verhuren. De familie Van Winsum zette de melkwijk en winkel voort, later opgevolgd door Van Vulpen, die op hun beurt in 1975 de zaak overdeden aan Dick en Yvonne v.d. Panne.

JAAP WIEGMANS

Van oudsher was aan de Voorstraat de boerderij annex melkhandel van de familie Wiegman gevestigd. Rond 1950 zette Jaap de zaak voort aan de Dammerweg 44. Achter het huis werd in 1955 een

*Mary Wiegmans in
de melkwijk. (1965)*

spoellokaal ingericht, later werd er ook een winkeltje geopend. Het was een echt familiebedrijf. Aanvankelijk had Wiegmans vooral veel katholieke klanten in den Berg en Overmeer, maar na de sanering veranderde dat. De schippers van de zandschepen bij de Ballast werden ook door Wiegmans bediend. Zes dagen in de week werd er melk uitgeschonken aan de deur. De zaak leverde een redelijk bestaan op, mede dankzij de inzet van de gezinsleden. In de zomer waren er wat meer mogelijkheden, doordat vakantiegangers en waterrecreanten melk en melkproducten kochten in de wijk of in de winkel. In de jaren zestig zorgde ook camping "Vechtoever" op het Kleine Eiland voor wat extra mogelijkheden.

In 1967 moest de zaak wegens familieomstandigheden verkocht worden. Kees Zonneveld nam wijk en winkel over. De winkel was een echte buurtwinkel, waar je in voorkomende gevallen best nog wel terecht kon na sluitingstijd. In 1974 werd de wijk opgeheven en de winkel gesloten.

GERRIT VAN DER VLIET

Rond 1947 verliet Gerrit v.d. Vliet de ouderlijke boerderij in de

Blijkpolder achter de Rooie Buurt om met zijn vrouw Nel de melkhandel van zijn moeder aan de Overmeerseweg 31 voort te zetten. Het bleef voor het grootste deel een uitventwijk zonder echte winkel. Tot aan de sanering werden de klanten in den Berg en Overmeer, meest van Hervormde huize, door Gerrit en zijn vrouw met bak- en transportfiets bediend. In de beginjaren moest er zelfs op zaterdagavond gevent worden om iedere klant tevreden te kunnen stellen. De zaak leverde een sober bestaan op. Later, toen er steeds meer winkels melk en nevenproducten gingen verkopen werd het steeds moeilijker. In 1960 werd de zaak verkocht. Gerrit kreeg een baan bij Philips Duphar in Weesp. De nieuwe eigenaar J.v.Kas zette de melkzaak voort in de winkel van slager Van den Bosch aan de Brugstraat 12. Hij deed de zaak over aan H.Berkelaar. Deze verkocht de melkhandel al gauw aan L.v.d.Vliet. W.v.d.Linden uit Loosdrecht werd de laatste eigenaar. Hij sloot in 1964 de winkel in de Brugstraat.

*Gerrit van der Vliet met
de Voorstraat. (1948)*

FOLKERT STOKER

In 1954 nam Stoker, afkomstig van de boerderij aan de Radioweg, de V.I.O.S. winkel ("Vooruitgang is ons streven") aan de Middenweg 87 over van de familie Smit. De melkwijk beperkte zich in het begin tot de Horstermeer, andere melkboeren kwamen daar niet. Voor de nevenproducten was er wel veel concurrentie, want zowel kruideniers uit Nederhorst den Berg, als uit Ankeveen en 's Graveland hadden klanten in de polder.

Toen Stoker met de zaak begon had hij geen Vestigingsvergunning en zelfs geen Middenstandsdiploma. Toen dit een probleem werd, verleende de Kamer van Koophandel dispensatie, onder voorwaarde, dat de vereiste papieren er zouden komen.

's Morgens om 6 uur ging Stoker met de transportfiets aan de Machineweg bezorgen. Omstreeks dat uur fietste zijn vrouw naar de NERA om daar melk- en zuivelproducten af te leveren en vervolgens vast de klanten in de buurt te bedienen. Om 8 uur deed ze de winkel open. Folkert ging dan met de bakfiets verder de Middenweg af. Later, na de sanering, werd de wijk met de bestelwagen gedaan.

Door lange werkdagen te maken kon de familie Stoker redelijk van de opbrengst van de zaak leven. In 1975 werd de rijdende winkel van de S.R.V. in gebruik genomen. Door verandering en uitbreiding van assortiment werd Stoker geleidelijk meer kruidenier dan melkboer. In juli 1997 werden de trouwe klanten voor het laatst in de wijk bediend en sloot "t Winkeltje".

MELKBOER/KRUIDENIER

Doordat andere winkels melk, melkproducten en zuivel gingen verkopen, door het veranderde koopgedrag van de mensen en door dat steeds meer vrouwen aan het arbeidsproces gingen deelnemen en er zodoende overdag niemand meer thuis was, als de melkboer aan de deur kwam, stagneerde de omzet van de melkhandelaren. Met uitbreiding van het assortiment probeerden ze nog wel het tij te keren, maar verder waren er weinig groeimogelijkheden. Stoker en van der Panne hielden het nog een tijd vol, doordat ze de winkel aanpasten aan de moderne eisen en met de rijdende winkel in Nederhorst den

Berg en omgeving klanten konden bedienen. Maar ze waren meer kruidenier dan melkboer.

De echte melkboeren hadden hun tijd gehad.

*Folkert Stoker
in de S.R.V.-
wagen. (1990)*

Met dank aan: N. v.d.Vliet - v.d.Meent, M. Vendrig – Wiegmans, A. Alting – Hoetmer, F. Stoker en K. Zonneveld

ZWANENDRIFT OP HET HORSTERMEER

Els N.G. van Damme

De gracieuze knobbelzwaan heeft de mens al eeuwenlang gefascineerd. In veel sprookjes speelt de zwaan een rol en reeds in de mythologie is hij het symbool van waarheid en onschuld van de menselijke ziel. Ook in tal van gemeentewapens komt de zwaan voor, zo bijvoorbeeld in het wapen van Zijpe (afb.). Zwanen en hun eieren worden sedert lang ook gezien als een aantrekkelijke voedselbron en ook de donsveren worden voor allerlei doeleinden toegepast.

Oorspronkelijk kwamen er knobbelzwanen voor op het gehele noordelijk halfrond, van Ierland tot Oost-China, maar door toenemende menselijke benutting raakten de wilde knobbelzwanen op sommige plaatsen nagenoeg uitgeroeid. Het is dan ook niet verwonderlijk dat men ertoe overging deze dieren te houden en te fokken. Maar dat ging vroeger niet zomaar. Sedert de middeleeuwen bestaat het recht van de *zwanendrift*. Vooraanstaande heren hadden het alleenrecht om zwanen in hun bezit te hebben, te jagen en te doden. Hoe meer zij er hadden, hoe hoger zij werden aangeschreven. Deze gewoonte kwam vooral voor in Noord en Zuid-Holland, maar ook in Friesland kende men het als zwanenvlot.

Ook in Nederhorst den Berg kwam het voor. Het behoorde naast het visserijrecht en het recht van tolning tot de rechten die bij de Ridderhofstad Nederhorst hoorden. Zelfs in 1803, toen ds. Rappardus het kasteel kocht van de gebroeders Hope, werd het recht nog in de koopacte beschreven. Er waren er in Nederhorst echter meer die het recht bezaten, zoals uit de volgende geschiedenis blijkt.

Wij schrijven 1669. De kasteelheer Gerard van Reede, die van 1667-1670 Ambachtsheer van Nederhorst was, hield zwanen, maar ook Lodewijk de Bas bezat kennelijk het recht van de zwanendrift. Lodewijk de Bas was een grootgrondbezitter, die onder andere het hele Horstermeer tot zijn bezit kon rekenen. Dat was toen nog een open water (tot 1882) en moet een prachtig natuurterrein geweest zijn,

met tal van vogelsoorten. Aan het einde van de 18e eeuw werd er roemrucht over geschreven. Nog in 1851 werden er 700 paren blauwe reigers en purperreigers, 1000 paren lepelaars, en meer dan 1000 paren aalscholvers geteld. Er werden in de broedtijd in één week 800 reigereieren, 1600 lepelaareieren en 1100 schollewaareieren geraapt. Het was toen vermoedelijk een belangrijker natuurgebied dan het Naardermeer nu. Het was ongetwijfeld een zeer geschikt gebied voor zwanen om te fourageren en te broeden. Deze zwanen konden vrij bewegen, maar werden door de eigenaar gemerkt en mogelijk gekortwiekt. Men merkte de dieren hier door één of meerdere keepjes rechts en links in de snavel te maken, waardoor een grote variatie aan merken mogelijk was.

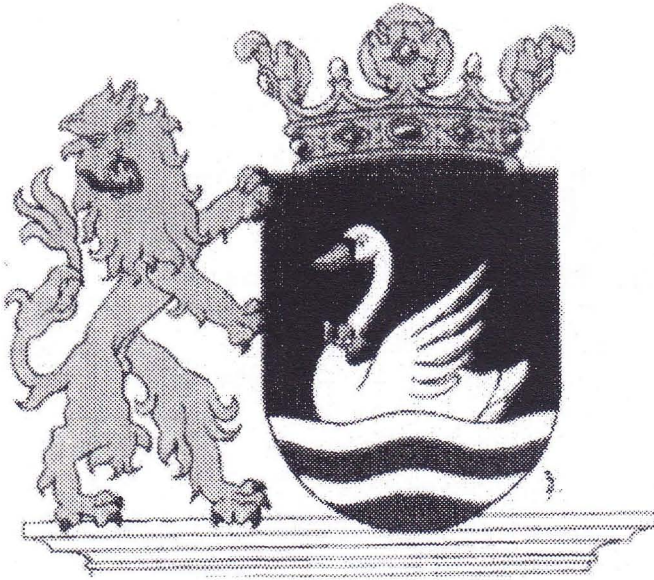
Men was buitengewoon nauwkeurig op het eigendomsrecht. In begin januari van 1669 ontstond er een probleem dienaangaande tussen de heer van Nederhorst en Lodewijk de Bas. Gerard van Reede beweerde dat een veertigtal zwanen op het meer hem toebehoorden en dat werd ten stelligste ontkend door Lodewijk de Bas. Enige tijd later, in mei, werd waargenomen dat jonge zwanen over het meer in een bootje stiekem werden vervoerd. Het kwam tot een proces en dus moest de schout, Adriaan Verwey zich met de zaak gaan bemoeien. Op instigatie van Lodewijk de Bas werden er getuigen opgeroepen. Drie personen gaven zich op om te verklaren om wat voor soort zwanen het ging: Gijsbert Jans, 71 jaar, had al meer dan 50 jaar op het meer gevist; Jan Gijsbertse, waarschijnlijk zijn zoon was 40 jaar en had 29 jaar op het meer gevist en tenslotte Bruijn Cornelisse, 30 jaar, zat al 13 jaar in dit beroep. Zij verklaarden dat de zwanen waar het om ging, voorzien waren van drie "kipper" (kepen) aan de rechterzijde van de bek en 1 "kip" aan de linkerzijde. Op 29 juli moest Lodewijk de Bas bekennen "*geen eigendom te pretenderen van de veertig zwanen behorend bij het Huis van Nederhorst*". Kennelijk waren de zwanen van de ambachtsheer verdwaald en in het terrein van Lodewijk de Bas terecht gekomen en berustte de aanklacht tegen de Heer van Nederhorst op een vergissing.

Bronnen:

Archief Huis Zullen. toeg. 76:543. RAU.

E.J. Rinsma en J. Snel: De Horstermeer, 100 jaar droog. Ned. Hist. 16 no 4/5 1982.

Verkoopacte van de Ridderhofstad Nederhorst aan Henricus Rappardus. ORA Ned.den Berg 3365: 506 (1803). SAGV Hilversum.

Wapen van de Zype en Hazepolder

WONEN IN DE PRUTMOLEN (deel 1)

Marieke Verheul

In het jubileumnummer van Werinon nr 31 (oktober 1998) werd al aangekondigd dat er nog een artikel zou komen over het wonen in de Prutmolen o.a. door het grote gezin van Gerrit en Naatje van Huisstede - Koning en hun twaalf kinderen. De Prutmolen was de wipwatermolen van de Prutpolder of Meeruiterdijksepolder en de naam prutmolentje komt reeds voor op kaarten uit de 17e eeuw, op de plek waar vanaf ca 1600 een molentje getekend is.

Een wipwatermolen heeft eigenlijk geen woonruimte; wel was er vaak sprake van een stookplaats en een bedstede, zodat de molenaar bij nacht en ontij toch een primitief onderkomen had. Zo zal het ook in de Prutmolen geweest zijn, in elk geval tot 1830. Dan wordt er in Vreeland bij notaris Sanderson de volgende openbare aanbesteding genoteerd en vinden we bij artikel drie¹:

Er zal zo spoedig mogelijk geleverd en gemaakt moeten worden al het gene, hetwelk in den molen ter bewoning geschikt is, en wel voor eerst den vloer in denzelven te repareren, bij de plaat de steenen weg te nemen, den vloer met hout digt te maken en eenen rooster op de kolk des haards in het zuidoosten vlak te maken .

alsmede eene kast te maken ter breedte uit het tafelement, ter lengte van den schoorsteen , behoorlijk afgehangen en voorzien van een deugdelijke sluiting.

Ook te maken in de hoek des molens een nieuwe bedstede, zo lang, breed en hoog voor twee menschen ter ligging geschikt,

In de zuidwesten-bovendeur moeten ten minste vier ruiten beglaasd worden ter verlichting,

boven- onderdeuren moeten met sluiting voorzien worden en eene der deuren moet zoo gemaakt worden, dat die van binnen en buiten ook met een slot gesloten kan worden.

Tenslotte moet o.a. gemaakt, verbeterd of vernieuwd worden het hok op de kade en het sekreet.

Het lijkt er dus op dat er vanaf 1830 (toen de lange Jan de Haas molenaar van de Prutmolen was) in de molen "gewoond" kon worden, al moet de woonruimte minimaal geweest zijn omdat het maalwerk nog in de molen aanwezig was en de Prutmolen nog steeds in bedrijf was.

Pas in 1892 slaagde men er uiteindelijk in met behulp van stoommachines de Horstermeer min of meer droog te leggen. Het water van de Prutpolder kon toen door duikers (grote pijpen) in de kade afgevoerd worden naar de ringsloot van de na de drooglegging lager gelegen Horstermeerpolder en met dat water samen naar de Vecht afgevoerd worden. Vanaf 1893 heeft de Prutmolen definitief niet meer gemalen.

In de jaren na 1893 vinden we dat er drie gebruikte molenzeilen verkocht worden aan het bestuur van de Hornpolder voor f 25,--.
(Zeilen worden aangebracht aan de molenwieken wanneer er weinig wind is). De molenkap en de assen worden verkocht aan de firma F. ten Zijthoff te Deventer voor f 300,--. Gerrit van Huisstede Jr ontvangt f 13,- voor het uit de molen halen van zes houten balken en voor het vervoer hiervan naar de Vecht. Deze balken worden verkocht aan de heer Verkaik, die hiervoor f 48,-- betaalde. Onderdelen van molens waren altijd weer te gebruiken voor andere molens, omdat er bij de bouw van molens sprake was van standaardmaten en het geheel min of meer als "bouwpakket" werd aangeleverd.

Een jaar nadat de Prutmolen zijn functie als watermolen verloor tekent op 28 maart 1894 de toenmalige molenaar van de Prutmolen, Gerrit van Huisstede Jr, werkmans te Nederhorst den Berg (en zoon van Gerrit van Huisstede Sr. eerder molenaar op de Prutmolen) een (onderhands) huurcontract² met het toenmalige bestuur van de onder de gemeente Nederhorst den Berg gelegen Meeruiterdijkschen polder. Hierin erkent hij voor zich gehuurd te hebben:

den Meeruiterdijkschen molen, thans alleen dienende tot woning, met daarbijstaande schuurtjes en erf, alles den huurder wel bekend en wel onder de volgende voorwaarden: gehuurd wordt voor de som van f 52,-- per jaar; door den huurder te betalen kosteloos aan en ten woonhuize van de secretaris van dezen polder, in goed gangbaar zilvergeld, iedere zaterdag te betalen voor acht uur , iedere week één gulden.

de huurder zal al het gehuurde als een goed huisvader moeten gebruiken en bewaren,

Foto gemaakt ter gelegenheid van het zestig jarig huwelijksfeest van Gerrit van Huisstede en Naatje van Huisstede-Koning op 1 oktober 1946. Op de foto staan ook alle 12 kinderen.

Staande van links naar rechts: Nel, Aaltje, Naatje, Aalt, Bruin en Wim
zittend van links naar rechts: Mart, Ger, Marie, dan het bruidspaar en tenslotte Gerrit, Henk en Rijk.

de huurder neemt op zich, gedurende dit huurjaar 1894 tegen een vergoeding van tien gulden, de werkzaamheden voor het bedienen van in- en uitlaatduikers te verrichten..

Ondertussen is Gerrit van Huisstede, die in oktober 1886 met Naatje Koning getrouwd is, in 1894 al vader van vijf kinderen. (Hendrik, Maria, Gerarda, Gerrit, en Rijk). Waarschijnlijk is direct na het verwijderen van molenkap en assen ook de rest van het maalwerk uit de molen gehaald en is er in de molen een plafond getimmerd. Zo ontstond een zolder, waar je met een laddertje naar toe kon. Hier werden houten slaapplaatsen ("kribben") getimmerd waar het nog steeds groeiend gezin slapen kon³. Tussen 1896 en 1908 werden er namelijk nog zeven kinderen geboren. (Marietje , Naatje, Aalt, Aaltje, Nel, Bruin en Wim.

Herinneringen over het dagelijks leven in de Prutmolen volgen in deel 2.

Bronnen: Archief Meeruiterdijksepolder

1. artikel 3 van Nr. 32 in L 34

2. L 31 dd 28 maart 1894

3. L 34, rekening der lasten van den Meeruiterdijksepolder over het jaar 1896.

VERRE TORENS

Gerard Baar

Rond 1950, ik was ongeveer 8 jaar, mocht ik met mijn vader mee de kerktoren van de R.K.kerk in. Een hele belevenis. Een grote zware deur moest geopend worden om toegang tot de stenen wenteltrap te krijgen, die boven het schip uitkwam. Een volgende trap of ladder - vol duivenstront – die hemelwaarts wees, bracht je bij de galmgaten. Ik had waarschijnlijk een 'drolletje'stopverf in mijn broekzak om het nieuwe stukje glas vast te zetten, dat ergens ingezet moest worden. Vader droeg het glas. Het maken van een ruitje in de toren was een heel belangrijke opdracht in je jonge jaren. Want het oude stukje had de goede God er zelf, doordat hij de wind geschapen had, uit geblazen. Hij zat nog veel hoger dan ik kon klimmen en zelfs boven de torenspits. Zo'n veertig meter boven de grond opende zich door de luikjes toch een soort hemels uitzicht, waar ik nog maanden enthousiast over gesproken schijn te hebben. Van het bestaan van Nescio wist ik toen nog niet. Maar nu zie ik ineens een man, in een voor die jaren deftig kostuum, op de fiets de brug afkomen, langs ons ijzeren hek met punten en over de Overmeerseweg richting Overmeer fietsen. Dat heeft Nescio jarenlang met tussenpozen gedaan toen ik nog kind was. [Zie het Natuurdagboek van zijn hand] Via Nigtevecht en Nederhorst den Berg naar Kortenhoef. Daar was zijn pleisterplaats, café Beyer, bij het oude kerkje. Wat doen klokken in kerktorens? Beieren. De torens die in de verte boven het landschap uitstaken, waren Nescio's lust en leven om onderweg naar te kijken.

Toen we boven kwamen begon natuurlijk de klok te slaan. Gekraak, gesteun en vervolgens een oorverdovend gegalm. Na van de schrik bekomen te zijn, keek ik mijn ogen uit: In het westen zag je onze kerk op de heuvel en de torens van Abcoude. Wat noorderlij-ker de toren van Ouderkerk aan de Amstel, de silo van Sluis diervoeders aan het begin van het Gein, het tegenwoordige Driemond. In het noorden de torens van Weesp, Muiden en het Muiderslot. Van Muiderberg was niets te zien omdat het 'Echobos' het zicht op het dorp belemmerde. In het oosten de molen van het Ankeveensepad, daarachter de toren van Ankeveen, de toren van Naar-

den en de vele torenspitsen van Bussum. De enige toren die boven de bomen van 's Graveland uitkwam, was die van de Vituskerk in Hilversum. Zuidelijk daarvan zag je de kerk van Nieuw-Kortenhoef, de oude kerk aan de dijk tekende zich nog scherper af tegen de lucht.

Naar alle kanten was het landschap kaal en bleef kaal. Ieder stukje hout dat groeide werd soldaat gemaakt voor de kachel of bakkersoven. En daarom denk ik dat ik niet gelogen heb toen ik indertijd zei dat ik de Dom van Utrecht had gezien. Daarvoor stond, als haantje de voorste, nog de toren van Loenen aan de Vecht.

Dat van de Dom moet kloppen want in die jaren kon je in Kortenhoef met mooi weer deze markante toren al vanaf de grond zien. Het plassegebied van Naarden tot Utrecht was vol in bedrijf en alles wat groeide kreeg niet de gelegenheid 'hoog' te worden. De streek bleef doorzichtig omdat er nog geen dorpsuitbreidingen in de omgeving plaatsvonden. Ieder stukje gecultiveerd land was groen en werd begraaasd door een paar koeien met kalveren, omzoomd door kortgehouden hakhout zoals elzen en wilgen. Het aardgas kwam in opmars en het geboomte werd hoger, omdat de behoefte aan brandhout minder werd. Het wijdsse uitzicht werd steeds minder en in bepaalde hoeken verdwenen de kerktorens achter de bomen, maar ook achter de vernieuwing en de vooruitgang. Een deel van het grasland verdween onder de nieuw-bouwwijken. Nu, aan het begin van de eenentwintigste eeuw, zijn er in onze streek geen verdere dorpsuitbreidingen meer gepland. Het met de hand gewonnen boerenland wordt weer aan het water teruggegeven of op een schaarse manier gebruikt.

Wat zijn de volgende stappen? Hoe wordt het allemaal? Één ding weet ik zeker: De knotwilgen en kerktorens blijven bestaan, dus af en toe na het knotten van de wilgen, kan men hier en daar een paar jaar weer wat verder weg kijken, zonder hoog te hoeven klimmen. Kortom, knotwilgen en kerktorens behoren tot het natuurlijk en cultureel erfgoed.

Overzicht van archieven en klappers betreffende Nederhorst den Berg

Streekarchief voor Gooi & Vechtstreek
adres: Oude Enghweg 23, Hilversum, Postbus 9900, 1201 GM
openingstijden: ma. t/m vr. 13.00-17.00 uur, 's morgens op afspraak
telefoonnummer: 035-6292646

Archieven van:

* betekent dat er een toegang is op het archief in de vorm van een inventaris of plaatsingslijst.

dorpsbestuur, municipaliteit, gemeentebestuur, 1625-1813 *
idem, 1700-1936 *
gemeentebestuur, 1939-c.1968 *
bevolkingsregisters (1830) 1850-1939 (1944) *
burgerlijke stand: geb. 1811-1892, huw. 1811-1912, overl. 1811-1932

oud-rechterlijk archief, 1620-1811 *
notarissen, 1664-1710, 1770-1789 *

Blijkpolder, 1708-1951 *
Broekerpolder, en Heintjesrak- en Broekerpolder, 1762-1950 *
Heintjesrak- en Broekerpolder, -1979
Horn- en Kuijerpolder, 1746-1962 *
Horstermeerpolder, 1612-1980 *
Spiegelpolder, 1779-1979 *
Spiegel- en Blijkpolder, -1979

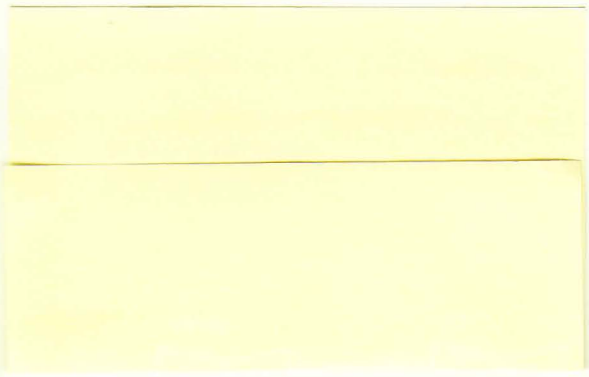
Ned. Hervormde Gemeente, (1600) 1625-1954 *

DTB's (doop- trouw- en begraafboeken daterend voor 1811) *
doopboeken (hervormd), 1639-1823
dopen rooms-katholiek: tot 1810 behoorden de parochianen tot de
 statie Ankeveen (geen DTB aanwezig)
trouwboeken (hervormd), 1639-1823
begravingboeken, 1625-1828

klappers op naam en soort akte van:

Oud-rechterlijk archief (ORA):
3357 deel I (transporten en hypotheek) 1757-1774
3357 deel II (transporten en hypotheek) 1757-1774
3358 (transporten en hypotheek) 1775-1783
3359 (transporten en hypotheek) 1782-1802
3360 (transporten en hypotheek) 1803-1811
3361 deel I (schepenakten) 1577-1655
3361 deel II (schepenakten) 1660-1710
3362, 3363, 3364 (schepenakten) 1722-1773
3365 (schepenakten) 1773-1811

Op de studiezaal bevindt zich de historische bibliotheek. Er wordt naar gestreefd om hierin ook alle (historische) publikaties betreffende Nederhorst den Berg op te nemen.

**Nederhorst
den
Berg**

